

Deveto razmatranje
u Godini priprave za svečanu obnovu Posvete svijeta Božjemu milosrđu
(22. 10. 2021. – 22. 10. 2022.)
22. lipnja 2022.

„...da bi u tebi, Bogu jedinom i Trojstvenom...“
(iz *Čina posvete svijeta Božjemu milosrđu sv. Ivana Pavla II.*)
Piše: mons. Marek Jędraszewski, nadbiskup, metropolit krakovski

Ljudska prolaznost

Nepoznati autor Knjige Mudrosti, koji je najvjerojatnije živio u Egiptu u 2. stoljeću prije Krista, opisao je kako su ondašnji pogani, ljudi daleko od vjere u jedinoga Boga, razmišljali o ljudskoj prolaznosti. Taj je opis vrlo zanimljiv, u neku ruku vanvremenski zapis refleksije o životu i smrti onih koji nemaju čvrst temelj svoje egzistencije. Ovako misle i mudruju:

Kratkovjek je i tužan život naš i nema lijeka kad čovjeku dođe kraj i još nije poznat tko bi se iz podzemlja izbavio. Mi smo djeca pukog slučaja i kasnije ćemo biti kao da nikad nismo ni bili, jer samo je dim ono čime dišu naše nosnice, a misao je tek iskra od kucaja našega srca. Kad se ona utrne, pretvorit će se tijelo u pepeo, a duh će se raspliniti kao lagan zrak. Ime će nam se s vremenom zaboraviti i nitko se neće sjećati djela naših; i život će nam proći kao pramenje oblaka i nestat će ga kao magle što je gone zrake sunčane i pritiskuje žega njihova. Jer život naš kao sjena odmiče, iz naše smrti nema povratka, zapečaćeno je i nitko se ne vraća. (Mudr 2, 1b-5)

Čitajući taj tekst, napisan prije više od dvije tisuće godina, može se steći dojam da svojom porukom ne odudara previše od onoga što je jedan od najznačajnijih mislilaca 20. st. Martin Heidegger u svome djelu *Bitak i vrijeme* napisao o čovjeku: *Dasein* (hrv. *tubitak*¹) je *Sein zum Tode – bitak k smrti*². Taj „hod k smrti“ suštinski je tako upisan u čovjekovu sudbinu da je u trenutku rođenja *toliko zreo da može umrijeti*. Drugim riječima, u trenutku kad se upali plamen života nekoga čovjeka, on biva dovoljno zreo da bude ugašen.

Heideggerov suvremenik, glasoviti francuski filozof, esejist i dramaturg Jean-Paul Sartre u djelu *Bitak i Ništa*³ u čovjekovoj prolaznosti i njegovu neizbježnu hod prema smrti vidi značajke tragičnog besmisla. „Apsurd je što smo se rodili, apsurd je što ćemo umrijeti“, ustvrdio je, dovodeći tu tvrdnju gotovo do razine presude. To uvjerenje proisteklo je iz temeljnog pitanja: što je svijet? Kao prvo, on se postavlja potpuno neprijateljski spram čovjeka budeći u njemu osjećaj gađenja – kako piše Sartre u svom glasovitom romanu *Mučnina*. Neprijateljstvo je značajka i odnosa čovjeka s Bogom i s drugim čovjekom. Bog je, prema Sartreu, „vječni promatrač“, koji vreba na svaki i na najmanji čovjekov moralni posrtaj. Takvoga Boga prokleo je još kao dječak, kako to s određenim ponosom ističe u svojoj autobiografiji pod nazivom *Riječi*. Međutim, i drugi čovjek svojim pogledom na nas čini da za njega postajemo obična stvar koju može slobodno osuditi. Odatle proizlazi i glavna poruka glasovite Sartreove drame *Iza zatvorenih vrata*: „Pakao, to su drugi.“

Takva duboka povezanost vlastitog bitka s apsurdnošću njegova postojanja mogla je, i može biti,

¹ Heidegger, Martin. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 30. 5. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=24755>

² Isto.

³ Sartre, Jean-Paul. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 30. 5. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=54654>>

za mnoge svojevrsan poziv na samoubojstvo, odnosno na gašenje plamena vlastitoga života. Takva odluka može biti još vjerojatnija ako se doživljaju apsurdnosti života pridruži osjećaj krajnje osamljenosti. U toj osamljenosti do izražaja dolazi uvjerenje da Boga nema i da nema ljudi s kojima bi se isplatilo solidarno dijeliti napor i borbu ljudske sudbine. Tako je u knjizi *Od neprihvatanja do zaziva*⁴ u to doba poznati kršćanski egzistencijalist, Gabriel Marcel, napisao:

... ako postoji neki krik koji izražava samoubilačku namjeru, onda je to riječ: *Dosta je!* Ako samoubojstvo nije promišljena želja biti neodgovoran, onda je to u svakom slučaju nedostatak brige biti odgovoran za druge. Samoubojstvo je u biti uskraćivanje; odustajanje. (...) Onaj tko čini samoubojstvo kao da ne vjeruje [u vječni život].

Bijeg u svijet ugone

Samoubojstvo je najtragičniji izraz čovjekove pobune u obličju uvjerenosti u apsurd vlastitog postojanja. Mogli bismo reći da je ono svojevrsan bijeg u ništavilo smrti zbog uvjerenosti u ništavnost ovoga svijeta. To je bez sumnje bijeg u svome najdramatičnijem obliku. Osim samoubojstva postoje i druge vrste bijega koje se oslanjaju na to da čovjek odabire određen svijet vrjednota u kojima vidi, ako ne rješenje problema apsurdnosti života, a ono barem zaborav. Te vrjednote daju svojevrsnu nadu u budućnost. Isto tako snažno obilježavaju čovjeka da bi se moglo reći: pokaži mi svoje vrjednote – i po tome svoje nade – i reći ću ti tko si.

Prvi oblik bijega je svojevrsan pokušaj zaborava i gubitak sebe kroz prepuštanje čistom užitku. U tom slučaju radi se o izboru hedonističkih vrjednota. Snažnu sliku načina života koji je posljedica pristajanja uz te vrjednote daje nam pisac Knjige Mudrosti, govoreći o poticanju pristalica hedonističkog načina života na takav stil življenja:

Zato hodite ovamo! Uživajmo dobra sadašnja, koristimo se stvorovima sa žarom mladosti. Nauživajmo se odabranih vina i mirisa i neka nas ne mimoide ni jedan cvijet proljetni, okrunimo se ružama prije no što uvenu. Neke svaki od nas sudjeluje u pijanki našoj, ostavimo svuda znake našeg veseljenja: to je naš dio i to je naša baština. (Mudr 2, 6-9)

U takvim poticajima prepoznamo jasan odjek antičkog epikurizma. Prema njemu, glavni cilj čovjekova života je sreća koju treba tražiti i nalaziti u užitcima. Početak tog učenja općenito se smatra 306. godina prije Krista, kada je Epikur drugi put pohodio Atenu. Tada je ustanovio tzv. *Vrt* nad čijim je ulazom bio istaknut natpis: *Stranče, ovdje će ti biti dobro – najveće dobro ovdje je sreća*. Epikur se proslavio i kao mislilac koji je prezirao dramatiku smrti. Smatrao je da se smrti ne treba bojati jer: *dok postojimo mi, nema smrti, a kad dođe smrt, tada više nema nas*.

Doživljaj ugone posljedica je djelovanja podražaja na naša osjetila. Kada nestaje osjetilnih podražaja, prestaje i ugoda. Stoga, promatramo li ju kroz vremensku dimenziju, ugoda traje prilično kratko. A kad prestane, čovjeka obično obuzima osjećaj neke nutarnje praznine i razočaranja. Želeći iznova doživjeti jednaku ugodu, nakon nekog vremena čovjek mora pojačati intenzitet osjetilnih doživljaja. Primjer za to je potreba za povećanjem doze koju osjeća ovisnik o drogama. To može dovesti do nutarnje i vanjske destrukcije, za što zoran primjer nalazimo u životu brojnih suvremenih zvijezda i idola, osobito onih iz svijeta glazbe i filma. Nije Gabriel Marcel bez razloga u svojoj knjizi *Biti i imati* napisao: *Ništa nije bliže očaju, prijeziru prema životu, odnosno samoubojstvu, kao način življenja 'za trenutak'*.

Još za antičkih vremena epikurejcima i njihovu zagovaranju hedonizma predbacivalo se

⁴ Marcel, Gabriel. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 30. 5. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38794>>.

egoizam koji je sadržan u njihovoj filozofiji. Ako je epikurizam isticao brigu samo za vlastiti interes koji se shvaćao kao težnja ka što većoj ugodi, posljedično je morao i odbacivati vrjednote koje većina ljudi prihvaća kao nužne za životnu sreću, a to su: brak, obitelj, društveni odnosi s drugim ljudima. Usmjerenost na vlastitu ugodu silom prilika ima za posljedicu stav ravnodušnosti prema drugim ljudima, kao i sve izraženiji osjećaj osamljenosti.

Štoviše, pokušaj pronalaženja smisla života samo u ugodi često postaje izvor agresije i nasilja prema ljudima koji žive neke više vrijednosti i koji tako na neki način postaju stalan „ispit savjesti“. Poticaj na prihvaćanje hedonističkog stila života o kojem govori Knjiga Mudrosti, nalazi svoj epilog u sljedećim riječima koje pozivaju ne samo na progon, već i na ubojstvo pravedna čovjeka:

Potlačimo ubogoga pravednika, ne štedimo udovice, ne poštuju starca ni sjedina od mnogih godina. Nek' naša snaga bude zakon pravde, jer ono što je slabo nije ni za što. Postavimo zasjedu pravedniku jer nam smeta i protivi se našem ponašanju, predbacuje nam prijestupe protiv Zakona i spočitava kako izdamosmo odgoj svoj. On se hvasta posjedom spoznaje o Bogu i naziva se sinom Gospodnjim. On je ukor utjelovljeni našim mislima, sama njegova pojava tišti našu dušu. Život njegov nije kao u ostalih i njegovo je ponašanje nastrano. Smatra nas patvorinom i uklanja se od putova naših kao od nečisti. On svršetak pravednika proglašava sretnim i hvali se da mu je Bog otac. Pogledajmo jesu li istinite riječi njegove, istražimo kakav će biti njegov svršetak. Jer ako je pravednik Božji sin, On će se za nj zauzeti i izbavit će ga iz ruku neprijateljskih. Zato ga iskušajmo porugom i mukom da istražimo blagost njegovu i da prosudimo strpljivost njegovu. Osudimo ga na smrt sramotnu, jer će mu, kako veli, doći izbavljenje. (Mudr 2, 10-20)

Ideal života koji se temelji na načelu: *maksimalno ugode i minimalno trpljenja*, ne samo da vodi u osamljenost ili u podjele među ljudima, već postaje i izvor njihove osobne degradacije. Čovjek postaje rob vlastite ugode, na neki način odričući se vlastite slobode. Tu je istinu naglasio Blaise Pascal, uspoređujući čovjeka koji živi udovoljavajući sebi s čovjekom koji iz određenih razloga svjesno na sebe preuzima ono suprotno – bol.

Nije čovjeku sramota pokleknuti pod teretom boli, sramota je pokleknuti užitku. Ne zato što nam odnekud dolazi, već sami tražimo užitak; možemo tražiti bol i podati joj se promišljeno, ne padajući u stid. Otkud onda dolazi kad je na ponos padati pod intenzitetom boli, a sramota padati pod intenzitetom užitka? Otuda, što nas bol ne mami i ne privlači; mi je sami, dobrovoljno biramo i želimo se prepustiti njezinoj vlasti, kao da smo mi gospodari. Čovjek tu popušta samomu sebi; u užitku čovjek popušta užitku. Ovo samo-gospodarenje i vlast nas sobom predstavlja čast, a samo ropstvo sramotu. (B. Pascal, *Misli*, br. 267)

Osobna degradacija, koja se događa u slučaju čovjeka kojemu je životni ideal užitak, na kraju je u tome što se u nekoj mjeri srozava na razinu životinje. Upravo o tome govori sv. Petar u svojoj Drugoj Poslanici:

Oni pak kao nerazumne životinje, po naravi rođene za lov i istrebljenje, pogrđuju što ne poznaju. Istim će istrebljenjem i oni biti istrijebljeni; zadesit će ih nepravda, plaća nepravednosti. Užitkom smatraju razvratnost u pol bijela dana. Ljage i sramote! Naslađuju se prijevarama svojim dok se s vama goste. Oči su im pune preljubnice, nikako da se nasite grijeha; mame duše nepostojane, srce im je uvježbano u lakomstvu, prokleti sinovi! Zabludješe, napustivši ravan put, te pođoše putom Bosorova sina Bileama, koji prigrli plaću nepravednosti (...) Oni su izvori bezvodni, oblaci vjetrom gonjeni; za njih se čuva mrkla tmina. Naklapajući naduvene ispraznosti, požudama putenim, razvratnostima mame one što netom odbjegoše od onih koji žive u zabludi. Obećavaju im slobodu, a sami su robovi pokvarenosti. Jer svatko robuje onomu tko ga svlada. Doista, pošto su po

spoznaji Gospodina našega i Spasitelja Isusa Krista odbjegli od prljavština svijeta, ako se opet u njih upleću i daju se svladati, ovo im je potonje gore od onoga prvoga. Bilo bi im doista bolje da nisu spoznali puta pravednosti, negoli, pošto ga spoznaše, okrenuti leđa svetoj zapovijedi koja im je predana. Dogodilo im se što veli istinita izreka: »Pas se vraća svojoj bljuvotini i okupana svinja valjanju u blatu.« (2Pt 2, 12-22)

Jednako tako o onima koji su prvo spoznali načela kršćanskoga života, a kasnije ih napustili, pisao je sv. Pavao u svojoj Poslanici Filipljanima:

Mnogi žive kao neprijatelji križa Kristova. Svršetak im je propast, bog im je trbuh, slava u sramoti – jer misle na zemaljsko. (Fil 3, 18-19)

Stoga sv. Petar u Prvoj Poslanici poziva kršćane da životom nasljeđuju Krista. Odbacujući prošli, poganski način života, trebaju nastaviti živjeti dosljedno duhu Njegova Evanđelja, pa ako bi to bilo i znak protivljenja za druge:

Dakle, budući da je Krist trpio u tijelu, i vi se oboružajte istim mišljenjem – jer tko trpi u tijelu, okanio se grijeha – da vrijeme što vam u tijelu još preostaje proživite ne više po ljudskim požudama, nego po Božjoj volji. Dosta je uistinu što ste u prošlom vremenu vršili volju poganâ, hodeći u razvratnostima, požudama, pijančevanjima, pijankama, opijanjima i bezakoničkim idolopoklonstvima. Stoga se čude što se ne slijevate u tu istu rijeku raskalašenosti te proklinju. (1Pt 4, 1-4)

Bijeg u svijet stožernih vrjednota

U enciklici *Evangelium Vitae*, objavljenoj 1995., Ivana Pavao II. piše:

Život čovjeka dolazi od Boga, on je njegov dar, njegova slika i otisak, udio u njegovom životnom dahu. Prema tome, *Bog je jedini gospodar ovoga života*: čovjek ne može njime raspolagati. Bog sam potvrđuje Noi nakon potopa: *Od čovjeka za njegova brata tražit ću obračun za ljudski život* (Post 9, 5). Biblijski se tekst trudi naglasiti kako svetost života ima svoj temelj u Bogu i njegovom stvoriteljskom djelu: *Jer na sliku Božju stvoren je čovjek* (Post 9, 6). Život i smrt čovjeka su, dakle, u rukama Božjim, u njegovoj vlasti: *U ruci mu leži život svakog bića i dah životvorni svakog ljudskog tijela*, uzvikuje Job (12, 10). *Gospodin daje smrt i život, ruši u Šeol i odande diže* (1 Sam 2, 6). On može samo reći: *Ja usmrćujem i oživljujem* (Pnz 32, 39).

Iz istine da je Bog jedini Davatelj i Gospodar života proizlazi posebna čovjekova obveza: poštovati život drugoga čovjeka. Zato peta Božja zapovijed glasi: *Ne ubij!* (Izl 20, 13), a posebno: *Ne ubijaj nedužna i pravedna, jer ja zlikovcu ne praštam.* (Izl 23, 7) Važnost te zapovijedi potvrdio je sam Gospodin Isus govoreći bogatom mladiću: *Ako hoćeš u život ući, čuvaj zapovijedi* (Mt 19, 17b), navodeći kao prvu *Ne ubij!* (Mt 19, 18). U „propovijedi na gori” Isus od učenika traži da se brinu za život drugoga čovjeka, i to ne samo u smislu doslovno shvaćene pete zapovijedi:

Čuli ste da je rečeno starima: Ne ubij! Tko ubije, bit će podvrgnut sudu. A ja vam kažem: Svaki koji se srdi na brata svoga bit će podvrgnut sudu. A tko bratu rekne ‘Glupane!’, bit će podvrgnut Vijeću. A tko reče: ‘Luđače!’, bit će podvrgnut ognju paklenomu. (Mt 5, 21-22)

Peta Božja zapovijed izražena na pozitivan način izrečena je u zapovijedi ljubavi: *Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga.* (Mt 22, 39b; Lev 19, 18)

Život je temeljna vrjednota. Bez tog temelja čovjek ne bi mogao iskusiti ni jednu drugu

vrjednotu. Ipak to ne znači da je život apsolutna vrjednota, odnosno najviša u hijerarhiji vrjednota. Tada bi se na život gledalo kao na izvor svih vrjednota ili kao na temelj svekolikog vrjednovanja. U svom djelu *Biti i imati* Gabriel Marcel piše:

...s te točke gledišta (...) život se čini kao nešto što se ne treba niti može prosuđivati. Ne treba pitati za vrjednotu, jer je upravo život prva od svih vrjednota.

To se događa kada se čovjek poistovjećuje s vlastitim tijelom i po tome s vlastitim životom.

Čini se – piše dalje Marcel – da, ako postoji aksiom koji spada u neku vrstu nedorečene i neformulirane filozofije, koja proniče i daje boju većini suvremene literature, taj je: *Ja sam istovremeni događaj sa svojim životom, ja sam svoj život; tvrdnjom da će se moj život jednoga dana iscrpiti, tvrdim da ću se i ja toga dana potpuno iscrpiti.* (...) Današnji nekršćanski filozof izbjegava – ne uvijek toga svjestan – opasnosti koje mu se groze od njegovih unutarnjih postulata poistovjećenja samoga sebe sa svojim životom. Prema tome prihvatiti da duša jest (...) svojevrstan cvat toga života o kojem se ne da reći da mi je bio dan, jer je uistinu *ja*. Ako prihvatimo taj destruktivni postulat, čije početke lako prepoznajemo u određenoj *biološkoj* filozofiji razvijenoj u 19. st., tada otkrivamo da se sebi ljubljive tj. ljubav prema sebi promatra kao jednostavno produljenje instinkta za preživljavanjem.

Iz tog nesretnog poistovjećenja sebe s vlastitim tijelom i vlastitim životom proizlazi trenutačno popularan kult tijela. S jedne strane, briga za vlastito tijelo je jedna od temeljnih čovjekovih obveza. *Ta nitko nikada ne mrzi svoga tijela, nego ga hrani i njeguje kao i Krist Crkvu.* (Ef 5, 29) Ipak, ne može se ići u takvu krajnost da briga za tijelo zastire i nadilazi sve druge vrjednote. U tom slučaju neumoljivost prolaznosti, starenja i s njime povezanih slabosti, neizbježno dovode do sve snažnije depresije, samoubojstava ili eutanazije.

Da se tako u stvarnosti i događa, među ostalim svjedoči život Ernesta Hemingwaya (1899. – 1961.), glasovitog američkog pisca i novinara, dobitnika Nobelove nagrade 1954. godine. Predstavnik tzv. *izgubljene generacije*, iz vremena Prvog svjetskoga rata, u svojim brojnim novelama i romanima, s autobiografskim elementima, često opisuje život snažnih i tjelesno spremnih ljudi – vojnika, lovaca, boraca s bikovima. Kako se Hemingway počeo sve više suočavati s prolaznošću i krhkošću vlastite egzistencije, prepustio se alkoholu, a potom pao i u duboku depresiju. Naposljedku, prekinuo je vlastiti život 2. srpnja 1961. godine, pucajući u se svojom voljenom sačmaricom (navodno na isti način na koji je trideset godina ranije skončao i njegov otac).

Intiman odnos čovjeka prema vlastitom tijelu ukazuje na ono što je Gabriel Marcel opisao kao *otajstvo utjelovljenja*. U svom djelu *Od neprihvatanja do zaziva* među ostalim piše:

Biti utjelovljen znači pojaviti se kao vlastito tijelo, bez mogućnosti poistovjetiti se s njim i bez mogućnosti razlikovati se od njega – poistovjećenje naime i razlikovanje međusobno su povezana djelovanja, ali se mogu odvijati samo u sferi materije.

To je uistinu paradoksalna situacija. S jedne strane čovjek se ne može poistovjetiti s vlastitim tijelom, a s druge *nema takvog pojmovnog principa u kojem bih se mogao naći izvan ili iznad svog tijela*. U predavanju *Razmišljanja o društvenoj nereligioznosti*, koje je održao 4. prosinca 1930. godine na susretu Federacije društava kršćanskih studenata, Marcel je pokušao rasvijetliti tu zagonetku:

Kad kažem da se moj bitak ne poklapa s mojim životom, u biti govorimo o dvije stvari.

Prvo – jer nisam svoj život i jer mi je život dan, postojim u određenom još uvijek neistraženom smislu prije njega, postojim prije nego što živim. S druge strane – moj bitak ugrožen je već od samog trenutka kad sam počeo živjeti i potrebno ga je očuvati; on je ulog i možda u tome leži smisao života. (...) Nema drugog načina na koji bi se moglo interpretirati ljudsko iskustvo, i ne vidim što bi mogla biti naša egzistencija, ako nije iskušenje.

Ljudski život tada, prema Marcelu, ima egzistencijalnu dimenziju: ugrožen je, treba ga štiti, javlja se kao iskustvo (kušnja). Taj život upućuje na dimenziju transcendentnog – darovan mi je još prije moga postanka. Naime doživljam, kako je to Marcel napisao u eseju *Pobožnost prema Petru Wustu*:

nutarnju razapetost između onoga što jesam kao onaj koji živi i tajanstvene stvarnosti koju se općenito naziva *dušom* koja mi je povjerena i od koje se u posljednji dan moram odijeliti.

Duša, s jedne strane shodno velikoj filozofskoj tradiciji, predstavlja metafizičko objašnjenje razumske naravi čovjeka, koji ne živi samo životne vrijednote, već i od njih uzvišenije – one duhovne, kao što su: sloboda, istina, dobro i lijepo. Zato je Krist dok je bio kušan u pustinji rekao sotoni: *Ne živi čovjek samo o kruhu*. (Mt 4, 4b) S druge strane, kao dar od kojeg se u posljednji dan *moram odijeliti*, duša otvara čovjeka prema dimenziji vjerskih vrijednota među kojima važno mjesto ima kršćanska nada...

mons. Marek Jędraszewski, nadbiskup, metropolit krakovski

Izvor: Svetište Božjega milosrđa, Krakov, u travnju 2022., uz dopuštenje

Prijevod s poljskog: Jelena Vuković; lektura: Marija Vuković